

Tado ORŠOLIĆ, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću - Vojska, teritorijalne snage, žandarmerija (1797. – 1914.)*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2013., 322 str.

Znanstvena knjiga naslova *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću - Vojska, teritorijalne snage, žandarmerija (1797. – 1914.)* sinteza je autorovog višegodišnjeg istraživanja dalmatinske vojne povijesti u 19. stoljeću, u kojoj se na osnovi arhivskih izvora i literature daje detaljan povijesni prikaz ustroja teritorijalnih snaga i žandarmerija u razdoblju od 1797. – 1914. Djelo se sastoji se od ukupno 322 stranica i 917 bilježaka te je podijeljeno u sedam poglavlja: Uvod (9 – 42), Razdoblje francuske uprave (1806. – 1813.) (43 – 98), Dalmacija do uvođenja opće vojne obveze (1868.) (99 – 124), Teritorijalne snage (1814. – 1850.) (125 – 148), Žandarmerija (149 – 178), Pokrajinske snage i ratna zbivanja 1848./49., 1859. i 1866. godine (179 – 194) i Stalna vojska i domobranstvo (1867. – 1914.) (195 – 274).

U opsežnom uvodnom dijelu autor prikazuje stanje europskih vojski kao i vojske Habsburške Monarhije, te iznosi glavne čimbenike i povijest preustroja i modernizacije vojske. Nadalje govori o zanemarivanju strateškog položaja Dalmacije, te kao glavni razlog navodi političke prilike. Također iznosi i prikaz teritorijalnih snaga za vrijeme mletačke uprave koje tada izrastaju u potpunu vojničku organizaciju. U zadnjem dijelu uvoda piše o promjenama u ustroju, disciplini i novačenju vojske za vrijeme tzv. Prve austrijske uprave.

Na početku drugog poglavlja, autor piše o uspostavi francuske vlasti u Dalmaciji na čelu s civilnim upraviteljem Vincenzom Dandolom i vojnim zapovjednikom pokrajine Marmontom. Zatim je vrlo detaljno prikazao nastanak i ratni put Dalmatinske kraljevske pukovnije, kroz Austro-francuski 1809. i Francusko-ruski rat 1812. godine. Vrlo detaljno iznio je broj žrtava i vojnika. Na kraju poglavlja ističe uvođenje otočne straže i žandarmerije zbog učestalih zločina za vrijeme francuske uprave.

U trećem poglavlju piše o teritorijalnom i vojnom uređenju Dalmacije za vrijeme uspostave Druge austrijske uprave, te o stanju vojske zatečenom nakon kraja francuske uprave. Dalje govori o povijesti ustroja te razmještaju vojske po središtima i pokrajinama, što zorno prikazuje kartom "Vojno-teritorijalna podjela i razmještaj vojske u Habsburškoj Monarhiji 1848. godine". Zatim piše o novačenju vojnika u ovom razdoblju, te navodi dva osnovna načina novačenja: dobrovoljno (plaćeničko) i zakonsko (prisilno). U zadnjem podpoglavlju ovog poglavlja autor iznosi vrlo opširan prikaz nastojanja tri upravitelja (Tomašića, Lilienberga, Turszkoga) da uvedu vojno redarstveni sustav u Dalmaciju.

U sljedećem, četvrtom poglavlju autor jezgrovito opisuje teritorijalne snage u razdoblju od 1814. – 1850. koje dijeli na pandurske snage te seoske i poljske straže. Također je prikazan ustroj snaga na četiri upravno-politička okružja: Zadar, Split, Dubrovnik i Kotor, dok se u nastavku nalazi i tablica koja prikazuje stanje teritorijalnih snaga u Dalmaciji 1835. godine po okružjima. Na kraju poglavlja nalazi se kratki osvrt

na korupciju i zloporabu položaja među vojnicima teritorijalnih snaga, pogotovo na poslovima kao što su prikupljanje poreza, zapljena privatnih stvari i slično.

Prvo podpoglavlje petog poglavlja govori o raspuštanju teritorijalnih snaga kao redarstvenih postrojbi i uvođenju žandarmerije. Kao glavni razlog navedena su revolucionarna zbivanja 1848./49. godine. U drugom podpoglavlju prikazani su podaci o ustroju i djelovanju žandarmerije (novačenje, uvjeti za pristupanje, povijest pukovnija, broj žandara po gradu i postaji, prikaz intervencija po godini). Sljedeće podpoglavlje prikazuje stav Dalmatinskog sabora o žandarmeriji koji nije pozitivan zbog žandarskog uplitanja u rad općinskih organa i civilnih vlasti. Zadnje podpoglavlje obrađuje općinske straže i poljsko redarstvo kao redarstvene snage s uskim područjem djelovanja.

Šesto poglavlje govori o mobilizaciji pokrajinskih snaga za vrijeme revolucionarnih godina 1848./49. Nadalje prikazuje mobilizaciju snaga 1859. godine za vrijeme rata Austrije protiv Francuske i Italije. Na osnovu dokumenata iz Državnog arhiva u Zadru izneseni su podaci o broju mobiliziranih vojnika u Splitu i vojnosposobnih vojnika u Zadru. Zatim detaljno, kroz tablicu, prikazuje broj mobiliziranih vojnika u zadarskom okružju. Na kraju se autor osvrnuo i na sudjelovanje snaga u Austro-pruskom ratu 1866. godine.

U sedmom, posljednjem i najopširnijem poglavlju, autor na sustavan način opisuje ustroj i raspored stalne vojske i domobranstva od 1867. do 1914. u Austro-Ugarskoj Monarhiji, odnosno pokrajini Dalmaciji te podjelu na vojno-teritorijalna okružja. U tablicama su prikazani primjeri podjele zapovjedništva u Dalmaciji (na primjeru iz 1871. i 1876./77). Dalje govori o novačenju vojnika i vojnoj službi, a u tekstu je prikazan i točan broj unovačenih u Dalmaciji po mjestima 1886. godine. U sljedeća dva podpoglavlja govori se o ustroju domobranstva u Dalmaciji, te prikazu zapovjedne strukture četiriju bojni: br. 79, 80, 81 i 82. Zatim autor iznosi detaljan prikaz vojnih odora, naoružanja i obilježja, te se osvrće na problem jezika u domobranstvu. Nadalje piše o časničkoj i dočasničkoj izobrazbi te o godišnjim plaćama i mirovinama časnika austrougarske vojske. Zatim piše o sudjelovanju Dalmatinaca i dalmatinskih postrojbi u zaposjedanju BiH 1878. Na kraju se osvrnuo na tamnu stranu vojske, odnosno surove događaje koje vojska nije iznosila u javnost.

U zaključku autor donosi elemente po kojima je Dalmacija kao pokrajina posebna u odnosu na austrijski vojni sustav. Ti elementi ponajprije su postojanje teritorijalnih snaga, zbog kojih Dalmacija nije imala obvezu novačenja u kopnenu vojsku sve do 1852., i da je nakon uvođenja žandarmerije dio tzv. domaćih redarstvenih snaga i dalje ostalo djelovati u ruralnoj Dalmaciji.

U prilogima na kraju knjige autor je kroz tablice prikazao podjelu teritorijalnih snaga na pukovnije i serdarije s nazivima mjesta i brojem stanovništva 1814. godine, teritorijalnu raspodjelu i popis časnika prema posljednjoj podjeli teritorijalnih snaga iz 1848. godine, zapovjednu i vojnu podjelu austrougarske vojske 1900. godine i časničke ranogove u kopnenoj austrougarskoj vojsci.

S obzirom da je hrvatska vojna povijest u hrvatskoj historiografiji vrlo slabo istražena, naslovljena knjiga od izuzetne je važnosti za povijesnu znanost. Ako se sagleda arhivsko istraživanje koje je autor proveo te koliko je dokumenata obradio i pročitao literature, možemo zaključiti kako je spomenuto djelo doista plod jednog dugogodišnjeg istraživanja, a time i vrstan doprinos hrvatskoj historiografiji. Knjiga je nezaobilazna literatura za stručnu uporabu i onoga tko želi istraživati i baviti se vojno-društvenom tematikom Dalmacije. Osim toga, ona je zbog jednostavnog načina izražavanja i preglednosti dostupna i za širu čitateljsku publiku, koja bi voljela upoznati i ponešto naučiti o vojnoj povijesti Dalmacije u 19. stoljeću.

Dino Nekić